

сільськогосподарських культур із полів сівозмін та багаторічних насаджень. При цьому визначають перспективи переробки цієї продукції, створення на селі допоміжних промислів, організації сервісних структур. А також визначають економічну ефективність організації новостворених господарств.

Висновки з даного дослідження. По кожному господарстві повинна проводитись організація території і використання земель з врахуванням екологічних вимог – ґрунтами, рельєфом, забрудненістю території, з обмеженнями обумовленими ландшафтними особливостями з освоєння і поліпшення сільськогосподарських угідь. Проект організації території враховує специфічні особливості новостворених підприємств у використанні земель різних форм власності, якими користується новостворене господарство, а також ймовірні зміни у землекористуванні, у зв'язку з подальшим його розвитком і подібленням в перехідний період.

1. Земельний Кодекс України, 2001. 2. Мицай М.А., Пастернак В.І. / Формування системи землекористувань сільськогосподарських підприємств в процесі земельної реформи. – Львів: ЛДАУ, 1997. – 31 с. 3. Третяк А.М. / Основи організації ефективного використання землі фермерськими господарствами. – Чернівці: Від Дністра до Карпат, 1992. – 88 с.

УДК 322.3

В.Сай

Національний університет “Львівська політехніка”

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ І ВОДНИХ ВІДНОСИН

© Сай В., 2007

В статтє на основе изученного материала проведен анализ земельно-водных отношений стран СНГ и зарубежных стран.

In the article on the basis of the studied material the analysis of landed-water relations of countries of CIS and foreign countries is conducted.

Постановка проблеми

Одним з найважливіших прав людини, проголошених Конституцією України, є право на сприятливе оточуюче середовище. Проте здійснити це право стає все важче, а глобальна проблема забруднення і виснаження природних ресурсів набуває в нашій країні особливо гострої форми. Причини тому криються в споживацькому відношенні, що збереглося дотепер до природи.

Сприятливе навколишнє середовище неможливе без нормального стану земельних і водних ресурсів. У свою чергу, науково обґрунтована організація охорони і раціонального використання земель і вод тісно пов'язана з оздоровленням української економіки. Разом з тим, при загальній високій забезпеченості гідроресурсами наша країна у ряді регіонів страждає від дефіциту води, викликаного як природними, так і штучними чинниками (виснаження, забруднення, засмічення). Ще в 90-ті роки кожний другий українець пив небезпечну для здоров'я воду. Таким чином, необхідно не тільки охороняти води, але і мати захист від їх шкідливої дії. При цьому важливу роль грає охорона і правильне використання як самих гідроресурсів, так і зв'язаних і з ними водопокритих земель. Такі земельні ділянки відвіку представляли господарську цінність. Через високу забезпеченість водою вони були найпродуктивнішими угіддями, зручні для

транспорту і містобудування. В зв'язку з цим виникають питання підвищення ефективності діючого правового режиму цих земель і шляхи його можливого удосконалення. Рішення задач забезпечення населення належною якістю і кількістю водних ресурсів багато в чому залежить від ефективності норм водного і земельного законодавства.

Зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями

Землі водного фонду виконуючи свою спеціальну функцію, служать захисним бар'єром водних об'єктів від шкідливої дії зовнішнього середовища, як природного, так і антропогенного характеру. При цьому допущене законом використання земельних ділянок може бути різноманітним. Необхідно тільки щоб ці ділянки земель водного фонду забезпечували максимальну охорону водотоків і водоймищ від різноманітних зовнішніх негод природного і штучного (виробничого) характеру. Землі водного фонду, призначені для збереження і раціонального використання гідроресурсів, виправдовують своє місце в екосистемі. Сама природа цих земель така, що вони служать вмістищем для водотоків і водоймищ, а також зоною їх водозбору. Саме в результаті цих особливостей землі водного фонду утворюють захисний природний (ландшафтний) бар'єр для водних об'єктів. Вони можуть бути ландшафтною межею екосистем.

Аналіз останніх досліджень та публікацій присвячених розв'язанню даної проблеми

Унаслідок своєї господарської цінності землі, зв'язані з водами, давно викликали інтерес вітчизняних учених. При цьому в основному був присутній гідротехнічний і меліоративний акцент, тобто дослідження, що робляться, ув'язувалися, як правило, з необхідністю утворення штучних водних об'єктів, різних гідротехнічних споруд, меліорації земель і т.д.. Тільки в кінці ХХ століття в літературі стали активно обговорюватися питання подолання невдалих наслідків регулювання стоку, а також повернення природного середовища і водних об'єктів до їх природного стану.

У сучасних умовах земельно-водних відносин особливо важливе значення набуває вивчення нормативно-правової бази про землі водного фонду. Цій важливій проблемі багато уваги приділено в наукових працях [1,2].

Проблеми охорони та використання земель водного фонду розглядаються в більшості робіт зарубіжних і вітчизняних спеціалістів в області екологічного і земельного права. Правові аспекти охорони і використання вод, управлінням водним господарством були розглянуті спеціалістами «Tasis» [3]. Їх роботи зачіпляють правові питання і являють собою спірні питання для судження відносно стану і значення різних видів водних об'єктів.

Невирішені частини загальної проблеми

Головними проблемними питаннями є:

- виявити особливості правового положення різних видів земель водного фонду;
- виявити причини недостатньої ефективності використання і охорони земель водного фонду і намітити шляхи його покращення.

Постановка завдання

В даній публікації автор аналізує національні (земельні і водні) кодекси і закони країн СНД і законодавство зарубіжних країн.

Виклад основного матеріалу дослідження

Досвід країн СНД у сфері правового регулюванні земельних і водних відносин

В рамках СНД приймаються своєрідні загальні правові форми - модельні кодекси і закони. В проекті модельного Земельного Кодексу для держав СНД передбачалося сім категорій земель, включаючи і землі водного фонду [4]. Але докладної регламентації цей проект не містить, надаючи відомий простір для правотворчості країн-учасниць СНД. Такий підхід вкотре

виправданий, оскільки кожна сторона має свої не тільки економічні, але і природні умови, облік яких абсолютно необхідний для встановлення ефективного правового режиму земель взагалі, і земель водного фонду зокрема. Земельне законодавство країн СНД цілком передбачає правовий режим земель водного фонду в рамках розподілу на категорії. Земельний кодекс Молдови 1991р., що враховується при розробці модельного земельного кодексу, якраз передбачає дану категорію.

У свою чергу, модельного Водного Кодексу поки не вдалося прийняти. Але у ряді незалежних держав водні кодекси або закони все-таки є. У Вірменії, Білорусії, Казахстані, Молдові, Таджикистані - кодекси, в Узбекистані і Киргизстані - водні закони. Не слід вважати їх ідентичними один одному, так як, серед них є консервативні, і прогресивні. Пристосований до державної власності на водний фонд Водний кодекс Казахстану 1993 р. штучно розділяє водні об'єкти по відомствах і не розкриває фінансового механізму водного господарства. В той же час, Водний закон Узбекистану 1993 р. допускав часткову платність водокористування. У свою чергу, водний закон Киргизстану з 1994р. передбачав платність водокористування, водовідведення, скидання забруднюючих речовин у водні і водогосподарські об'єкти[5].

Правовий режим земель водного фонду Молдови певною мірою залежить від природних особливостей цієї республіки.

Стаття 63 Земельного Кодексу Молдови 1991 р., зараховує до категорії земель водного фонду площі, зайняті не тільки річками, озерами і іншими «звичними» водними або водогосподарськими об'єктами, але і ставками про які умовчують земельні закони країн СНД.. Як і в Україні, в Молдові існують водоохоронні зони. Спеціальний молдавський закон «Про водоохоронні зони і смуги річок і водоймищ» від 27 квітня 1995 р. визначає порядок їх створення, використання і захисту [6]. До ухвалення цього закону мабуть підштовхували природні особливості Молдови; обводнення заплав і схильність до зрошування терас річкових долин.

Білорусь знаходиться на околиці східно-європейської рівнини. В умовах рівнинного рельєфу водотоки відрізняються мінливістю русел, сильної розгалуженістю, звивистістю, частими паводками (три рази на рік). Озера, що знаходяться в основному на півночі і півдні країни, відрізняється великим транспортним, лікувальним, рибогосподарським і водогосподарським значеннями. В Білорусі їх налічували понад 10 тис [7].

З приведених даних можна зробити наступні висновки:

- 1) труднощі визначення меж земель водного фонду;
- 2) істотною проблемою Білорусі є надлишок водних ресурсів: населення і господарство в досить обширних частинах країни страждали і дотепер страждають від «великої води».

Стаття 127 ЗК Білорусі 1998г, майже в тих же формулюваннях, що і український Земельний Кодекс 2001., визначає поняття земель водного фонду. Білоруські учені розділили категорію земель водного фонду на три частини: водопокриті землі, прилеглі до води землі, а також землі, зайняті водним господарством [7]. Ухвала Уряду БССР від 18 1983г січня було присвячено водоохоронним смугам і зонам малих річок, а правовий режим відповідних зон інших поверхневих водних об'єктів був встановлений Ухвалою Уряду БССР від 14 червня 1989 р.

Стаття 48 Закону «Про землю» Узбецької РСР 1990 р, визначаючи ту, що розглядається категорію земель вказує на необхідність встановлення водоохоронних зон і прибережних смуг по берегах водотоків і водоймищ природного і штучного походження, а також навкруги джерел водопостачання. При цьому земельні ділянки прибережних смуг річок, магістральних каналів, колекторів, водосховищ і інших водоймищ можуть вилучатися у землевласників і землекористувачів для природоохоронних потреб. В цій країні, на відміну від Молдавії, обмежилися ухваленням Постанови кабінету міністрів 1992р. «Про затвердження Положення про водоохоронні зони водосховищ і інших водоймищ, річок, магістральних каналів і колекторів, а також джерел питного і побутового водопостачання, лікувального і культурно-оздоровчого призначення». Ст.53 названого закону покладає на землевласників і землекористувачів захист земель від водної і вітрової ерозії, селів, підтоплення, заболочування, вторинного засолю, висушування, ущільнення і забруднення відходами. Подібні норми були у всіх інших земельних законах Середньої Азії початку 90-х років. Таджикиський Земельний кодекс 1990 р., на відміну від

решти земельних законів Середньоазіатських республік, напряду зараховував до складу земель водного фонду площі не тільки льодовиків, але і сніговиків (ст. 120), передбачав сільськогосподарське використання даної категорії під городи і службові наділи (ст. 121). Розділ 31 ЗК Киргизстану 1991г. передбачає надання земельних ділянок в рамках зон охорони тим організаціям, у віданні яких знаходиться об'єкт, що охороняється (водосховище, канал, захисна споруда і т.д.). При цьому можливе тимчасове користування земель водної фундації сільським, лісовим, рибним, мисливським господарством. В ст. 122 ЗК 1990г. Туркменській РСР відсутнє детальне правове регулювання: там лише норми-дефініції і відсилання на інше законодавство.

В кінці 90-х років незалежні середньоазіатські республіки стали приймати нові Кодекси, що не змінили норм - дефініцій земель водного фонду, ЗК Узбекистану 1998 р. визначає режим категорії земель водного фонду досить стереотипно, але забороняє будівельну і іншу господарську діяльність, яка негативно впливає на водні об'єкти.(ст.77)

Розділ 17 ЗК Киргизстану 1999 р, дає право Уряду цієї держави санкціонувати тимчасове користування земель водного фонду і встановлювати порядок калькуляції водоохоронних зон. Землекористування у водоохоронних зонах здійснюється особами, у віданні яких знаходиться сам водний об'єкт-(статті 89-92), що охороняється.

Мережа гідрографії і сам характер поверхневих вод Казахстану залежить від кліматичних і природних поясів (лісостеп, степ, напівпустеля, пустеля, області висотної поясності) [8]. Стаття 1 діючого нині земельного закону Казахстану 2001г., разом з розподілом на відомі по всьому СНД категорії (у тому числі, і землі водного фонду), передбачає і диференціацію за природних умов з виділенням 10 зон.

При всіх своїх особливостях система гідрографії Казахстану розташовує досить широкої площі земель водного фонду. Глава XXVI Земельного Кодексу 1990р.передбачала схожий з іншими країнами СНД правовий режим земель водного фонду. Разом із звичайним визначенням даній категорії земель і традиційними посиленнями на водне законодавство, передбачено виділення навкруги водоймищ і споруд зон охорони, що складаються з двох і більш поясів. Згідно ст. 159 земля першого пояса зони охорони надавалася в користування підприємств, установ організацій, у веденні яких знаходиться охоронний об'єкт. Згідно ст.161 землі водного фонду могли надаватися в тимчасове користування для потреб сільського, лісового, рибного, мисливського господарства і інших цілей.

Згідно ст. 18 земельного закону землі водного фонду (разом із землями лісового фонду) не можуть бути в приватній власності. При цьому водоохоронні зони і смуги розглядаються в Кодексі і як «зони особливої умови користування земель» (ст.91) .Позначенні спеціальними знаками, вони повинні бути визначені при наданні землі в користування. У свою чергу, відчужуються лише ділянки першого поясу зони охорони водозабірних споруд.

Країни Закавказзя (Вірменія, Азербайджан, Грузія) мають досить розгалужену мережу, багаті підземні води, цілі системи джерел, термальних і мінеральних джерел [9]. Річки мають дельти, заплавні болота. Але в цілому Закавказзя, як і в Середній Азії, випробовує брак поверхневих вод. Про це свідчать поширені в регіоні сухі русла., а також засихання і без того не багатьох малих озер. На відміну від Середньої Азії, в Закавказзі чималу роль грає шкідлива дія вод: ерозія, сели, лавина. Сухі русла наповнюються час від часу бурими водами від сніготанення і злив, що досить небезпечно для населення і господарства.

ЗК Вірменії 1991 р. (ст.55 розділ 11) укрій скупі і стереотипно говорить про категорію земель водного фонду, повторюючи закони сусідів по СНД.

Разом з тим, ст.60 покладає на власників і землекористувачів захист земель від водної і вітрової ерозії, вимивання, підтоплення, заболочування, вторинного засолю, висушування, ущільнення, забруднення відходами.

ЗК Азербайджану 1999р. вважає землями водного фонду площі під внутрішніми водами, азербайджанським сектором каспійського моря-озера, площі зон водного захисту і прибережних смуг (включаючи острови і болота), водогосподарських об'єктів (ст.32). Отже, Земельний кодекс Азербайджану напряду визначає дно каспійського моря як землю водного фонду. Це пов'язано із

зацікавленістю названої держави в природних ресурсах Каспію.

Землі водного фонду Азербайджану можуть бути і в державній, і в муніципальній власності. Хоча законодавчо закріплені публічні форми власності, можливе приватне користування (оренда) даних земель юридичними і фізичними особами.

Правовий режим земель водних і водогосподарських об'єктів в країнах Західної Європи і Північної Америки

В умовах розвинутої ринкової економіки в країнах Північної Америки Європейського союзу існують особливі правові режими земель водних і водогосподарських об'єктів. Власність і використання вод і зв'язаних з ними земель.

Як і в 19 столітті, так і на протязі 20 століття в державах Західної Європи і Північної Америки функціонувала і розвивалася державна власність на публічні водні об'єкти (судноплавні і лісосплавні річки, озера, морські затоки, льодовики, і т.д.). Землі, зайняті подібного роду об'єктами (береги, дно), признавалися також державним майном. Спочатку вони здавалися в користування спеціальним державним підприємствам, які створювали інфраструктуру і укріплювали протиаводкові споруди. Потім підготовлені до сільськогосподарської експлуатації ділянки віддавалися у користування приватних осіб. Виняток становили самі гідротехнічні споруди, дороги, лінії зв'язку [10]. По мірі екологізації європейського і північноамериканського права розроблялися і удосконалювалися юридичні вимоги до землевласників по обмеженню використання подібного роду земель і водних ресурсів. Так, в США землевласники не мають права самовільно осушувати і забудовувати деякі прибережні ділянки, а також водні і болотяні площі. Вони навіть не мають права на компенсацію за дотримання такої заборони.. Ця позиція мотивувалася тим, що у разі визнання «платні за стриманість» держава зможе брати платню за зміцнення приватних берегів, що підмиваються, бо це істотно підвищує вартість таких. В США, в 18 штатах, власті дотримуються жорсткої для землевласників позиції, лише адміністрації в чотирьох штатах йдуть у них на повіді. В цьому американська практика відрізняється від канадської. В Канаді все-таки передбачається винагорода власників озерно-болотяних угідь за стриманість від осушувальних робіт і випалювання рослинності.

В східних штатах США застосовують так звані принцип берегового права, що полягає у винятковому праві на водокористування прибережних землевласників. В той же час, забороняється проганяти воду, що скидається, на ділянку, що уклінюється, або відводити в зону стоку іншого водного об'єкту. У ряді федеральних держав (США, Канада, Німеччина, Австрія, Австралія і ін.) водні і земельні ресурси належать до сумісної компетенції федерації і її суб'єктів, законотворчість яких у сфері природних ресурсів повинна бути злагодженою. В даний час водні ресурси і об'єкти в державах з федеральним устроєм розділяються як на федеральні, так і на регіональні, тобто що належать штатам, землям і т.д. Розмежування водної і земельної власності між федерацією і суб'єктами обумовлено необхідністю здійснення федеральних і регіональних функцій на даних акваторіях і ділянках. В США власність штатів на води носить історичний характер, але судноплавні води традиційно вважаються федеральною власністю. В той же час, внутрішні морські води знаходяться у власності штатів. Однією з форм співпраці цих двох «рівнів влади» у сфері водного господарства є угоди між повноважними органами федерального і регіонального рівня, а також участь у вищеназваних басейнових органах управління.

Водне законодавство Нідерландів передбачає включення до складу водних об'єктів не тільки самої водної товщі, але і зв'язаної з нею землі (дна і берегів). Це потрібне враховувати при управлінні водним господарством. Французьке законодавство (Закон про воду 1992р.) передбачає зміцнення русел і берегів річок, встановлює особливі правові режими. Особливий правовий режим встановлювали такі французькі закони, як: «Про охорону побережжя і берегів озер» 1975р. і «З побережжя» 1986р. Перший закон встановлював райони дикої природи, які не підлягали забудові або відчуженню у держави. Другий закон усилює екологічні вимоги і заборонив будівництво в межах 100-метрової смуги уздовж берегів. Приведені прийоми французького законодавця схожі з правовими методами деяких штатів США. Там в законодавчому порядку обмежували забудову берегів, річок, озер, морського побережжя, що полягало в допущенні

будівництва тільки тих крупних об'єктів» яким дійсно необхідний вихід до водного фронту, тобто доступ до водоймищ. Згідно цим правилам, регламентується житлова забудова берегів і навіть будівництво залізниць які не повинні відсікати своїм насипом прохід відпочиваючих до моря. Перші три милі моря і приливна смуга за всіх умов є власність штату.

Велика увага надається боротьбі з ерозією ґрунтів. У Франції Лісовий кодекс забороняв рубку і зведення лісу навіть на приватних землях у випадку, якщо дерева кріплять піски і охороняє ґрунти від водної ерозії. В страждаючій від ерозії Іспанії ще в 1951г. спеціальний закон затвердив перший систематичний план боротьби з нею. В ній передбачалося заліснення і впорядкування площі річкових басейнів, живлячих водосховища. В Італії, де основне антропогенне навантаження лягало на басейни річок, у ряді декретів-законів 1989р. наказували термінові заходи проти забруднення ґрунту і по поліпшенню якості природних джерел постачання питної води.

Висновок

Таким чином, аналізуючи результати реформування земельно-водних відносин, можна констатувати, що напрями використання водно-ресурсного потенціалу в останнє десятиріччя зазнали кардинальних змін. При екологічно грамотних водних правовідносинах основною задачею поставлена неприпустимість виснаження і забруднення водотоків і водоймищ.

1. Паламарчук М.М., Закорчевна Н.Б. *Водний фонд України – К.: - Центр. 2001 р – 392с.*
2. Фильгаров Л.П., Полищук В.В. *Возрождение малых рек. – К.: Урожай, 1989. -184 с.*
3. *Институционный отчет: оценка структуры управления водными ресурсами других стран. Технический отчет. №7, Tasis. 2001 г., с.4-18.*
4. Т.В. Злотникова. *Законодательная деятельность Межпарламентской Ассамблеи стран Содружества Независимых Государств – М. НИИ. - Природа, 1999.- с.42-44.*
5. В. Кошматов. *Водное хозяйство Киргизской республики: управления, состояние, перспективы. 2002. с.16-17.*
6. *Географический энциклопедический словарь. М. “Советская энциклопедия”, 1989. с.64.*
7. П.Г. Станкевич *“Земельное право республики Беларусь. М. 2000. с.385-399.*
8. *“Казахстан”. М. “Мысль”, 1970. с.43-55.*
9. *“Армения”. М. “Мысль”, с.44-50; “Азербайджан”. М. “Мысль” с.37-40; “Грузия”. М. Мысль с.38-44.*
10. П. Краснова. *Экологическое право и управления в США. – М.: Байкальская Академия, 1992. с.95, 103-106.*

УДК 631.438:631.4(477.42)

В. Трембіцький, Ф. Вишневський, А. Башинський
Житомирський центр „Облдержродючість”

РАДИОЛОГІЧНА СИТУАЦІЯ НА ГРУНТОВОМУ ПОКРИВІ ЗЕМЕЛЬ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

© Трембіцький В., Вишневський Ф., Башинський А., 2007

В роботі наведено результати досліджень радіологічної ситуації ґрунтового покриття контрольних стаціонарних майданчиків та дано їх ландшафтну прив'язку. Встановлено, що значення потужності експозиційної дози (гамма-випромінювання) знаходяться в межах 7-24 мкР/год, а щільності забруднення ^{137}Cs та ^{90}Sr відповідно 0,41-68,08 та 0,41-2,92 кБк/м².

The results of radioecological investigations on the soil surface of the central stationary grounds are given with their landscape attachments/ It is established that expositive dose (gamma-radiation)